

2.7. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В МОВІ СУЧАСНОГО ДІАЛЕКТНОСІЯ

Людмила Дика

Діалектна фразеологія в останні десятиліття неодноразово ставала об'єктом досліджень українських мовознавців [Венжинович]. Дослідники усних різновидів мови підкреслюють потребу створення нових методик фіксації та методології дослідження фразеологізмів, поширених у сучасних говірках; зокрема особливу увагу приділяють вживанню фразеологізмів у текстах зв'язного діалектного мовлення [Коваленко : 7]. Аналіз діалектних текстів, записаних у неофіційній ситуації, дозволяє простежити реальне функціонування фразеологізмів у мовленні окремої людини, виявити склад, наповнення фразеологізму та його функції залежно від мети спілкування.

Аналіз мовлення жительки с. Любимівка (колишне Вербів) Андрушівського району Житомирської області 1928 р. н. (текст записала під час діалектологічної практики студентка НаУКМА Кіра Петленко у 2014 р.) виявив значну кількість фразеологічних одиниць, які є важливим засобом творення цілісності тексту, зокрема його експресивно-емоційної складової. У тексті можна виділити кілька ситуацій, у яких найвиразніше можна простежити потребу вживання фразеологізму. Влучне і доречне використання фразеологізмів посилює емоційний вплив на співрозмовника, виявляє ставлення мовця до повідомлюваного.

Для створення довірливої доброзичливої атмосфери у звертанні до співрозмовниці, крім однослівних форм на зразок *доцю*, частотними є формули, які можна прирівняти до фразеологічних одиниць за ознакою відтворюваності і стабільності компонентного складу: *А ви відмінницею були в школі? — Як сказати, доцю, двойок, правда, і одиниць не було...; ой, доцю-доцю...; ну шо б я їм би сказала, я б, моя любонька, сказала б те, шо я прожила... я прожила жизнь сурову, бідну, тут і казати нема чого...; моя пташко, ви хочете, щоб ви не боліли, як у вас, каже, хребет один на... отако...; спасібо тобі, людиночко добра, де ти не є, нехай тобі легенько гикнеться.*

Додатковим аргументом на підтвердження цієї думки є приклади, де у звертаннях до дівчини мовець використовує формули звертань до чоловіка: *сину... сину, вибачайте, бо в мене синов'я все... так я привикла так...; і ми, братику, ми, посідали, нас привезли в Беларусьіо...; і там я, брат, все врем'я в Біларусії в госпіталах работала...; коли, братику мой, він так узяв... і дивиться-дивиться, потом давай мене хрестить...; він, братику мой, узяв з охотою і это: спасіба, спасіба...; коли, братику мой, той дедушка, старець, будем казать, підходить до колиски, бере оці вірвечки... ге-е-ей, брат, жизнь прожить не поле перейти, доцю...*

Насиченість фразеологізмами простежуємо у випадках, коли людина розповідає про складні періоди життя, зокрема у спогадах про голод. З допомогою фразеологізмів мовець підсилює зміст висловленого: *був голод такий, шо не доведи Господь Бог; я голодна ходила як собака; ти ж як ухватила в ту руку ж цибулину, гризеш, сльози летять, а ти, каже, мнеш її вовсю, їси аж гай шумить!* Увіразнення мовлення досягається завдяки вживанню фразеологічних одиниць, які залежно від контексту можна вважати синонімічними: казали «кабанчики», а ми їх їли, «от» і «до», може я до цюї пори, кажу, живу, да й здорова ще; *Матінко, кажу, моя! Та це ж цю розторопшу, да я ж їла її день і ніч, і не знали, шо то розторопша.*

Частотними у мовленні є фразеологізми, основним компонентом яких є лексеми *Бог, Господь, матінка*; їх уживання характеризує ставлення мовця до описуваної ситуації: *а мама: ой, Божечку ж мій, оце, каже, дитя? А в мене й надії...; раді Бога...; О, слава Богу, уже мені шістдесят шість год почти...; слава тобі Господоньку, тепер вже, каже, будуть у нас свої кури...; Бог її, каже, знає, шо воно таке за розторопша; Господи милостивий, кажу, доцю, дивися-но, і войну пройшла...; а ранених як привозять... Матінко! Матінко Божя! Не дай Господь Бог... молодесенькі такі бідні...; Ай, матінко моя! Молодою хочу бути! Матінко моя!*

Аналізований текст дозволяє виділити кілька груп фразеологічних одиниць щодо їх поширення в українській мові:

— загальновідомі: *стою, дивлюся, а сльози градом летять; а воно йще, оказується, диви, мені віка прибавило, от тобі розторопиша; на віку як на довгій ниві; жизнь прожить не поле перейти, доцю...; так оце ж нада, каже... шо б ти сказав!; нехай тобі легенько гикнеться; оце встане вона, не поїсть, вмилася, привела себе в порядочок, зав'язала платочок, зразу Богу молитись...; така в мене мама, я в маму пішла...а похожа на батька;*

— локальні фразеологізми: *а мама як співає... діскантом таким співає, а він аж вигаварує, ну... от його матері бодня грошей!; Спурши їли, калачики їли, акацію їли, щавель горобиний їли, доцю, на бур'янах вирости, на бур'янах, доцю, вирости... це ці два года... це яка була, ше ж дитина! Але ж я, матері його бодня грошей, пам'ятаю ж, да й мама ж багато розказувала...; а я вже й боюся сказати, бо це... пирхи доброї дасть, але мусіла й сказати, бо не викрутишся ніяк, уже не кажи... таке ж... братику мой... (пор. Пирк'атий, -а, -е. Съ рогами, поднятыми вверх [Словарь.. : 152]);*

— створені за зразком іншого фразеологізму, можливо, індивідуальні: *Любімовка як... там уже хата хату доганяє і нікого немає...; тато наш мельником був, молот в млині, він машиністом був, дуже вслікаєпним, на всі руки дядько був...;*

— потенційні фразеологізми: *мене війна багато навчила; росли на бур'янах, на бур'янах повиростали; ходили в зароботки.*

Дослідження фразеологічних одиниць у мові окремого діалектоносія є перспективним, оскільки широкі контексти дозволяють чіткіше простежити функції фразеологізмів, зміну чи розширення їхніх значень, логіку створення нових фразем на базі діалектного або запозиченого матеріалу, шляхи проникнення в діалектне мовлення іномовних елементів і їх співіснування з давніми українськими.

ЛІТЕРАТУРА

- Венжинович Н. Діалектна фраземіка як предмет лінгвокультурного аналізу. *Słowińska frazeologia gwarowa II. Biblioteka „LingVariów”*, 2020. Т. 28. С. 73–80.
- Коваленко Н. М. Фразеологія в діалектному мовленні: ареальне варіювання і функціонування : автореф. ... дис. докт. філол. Київ, 2021. 38 с.
- Словарь української мови: в 4-х т. Упор. Борис Грінченко. Т. 3. Київ, 1909. 506 с.

2.8. ЕТНОКУЛЬТУРНЕ МАРКУВАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ)

Ганна Демиденко

На сучасному етапі розвитку мовознавчої царини не викликає заперечень думка про те, що фразеологізми є згустками розуму та емоцій, а тому пристосовані до вербалізації найтонших нюансів життя людини, її біологічної та соціальної природи, до яких належить зокрема й невербальна поведінка. Осягнення культурного самоусвідомлення через комплексне опрацювання фразем із невербальним компонентом у їхній структурі з огляду на об'єктивну складову комунікації та національно-культурну специфіку функціонування має неабияке значення для вітчизняної етнолінгвістики. Не менш показовими у плані вираження особливих конотацій, пов'язаних з так званою мовою тіла, можна вважати сталі звороти, зафіксовані в діалектах української мови.

Загальновідомо, мовний матеріал, зібраний і оформлений у спеціальні лексикографічні праці, живить і збагачує загальноукраїнський фразеологічний фонд. Ареальна фразеологія транслює знання лінгвоносіїв про себе та світ навколо, традиції, обряди, побут, дозвілля, культурне життя, морально-етичний досвід та ін. Показовими є вирази, що демонструють особливості невербальної взаємодії представників різних регіонів України; специфічним національно-культурним колоритом, на наш погляд, вирізняється «омовлення невербаліки» (Т. Осіпова) поліщука, що й стало предметом нашого аналізу. Джерельна база дослідження охоплює сталі звороти української мови, дібрані зі словників ареальних фразем Г. Доброльожі та З. Мацюк (у зіставленні із